

Journal of Social Sciences

Faculty of Political Science

Vol. 48 No.2 (2018):

Chulalongkorn University

<http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2>

Comparative Democratic Transitions: Derived Thoughts on the Failures of Democratic Transition in Thailand**

Siripan Nogsuan Sawasdee*

Abstract

By employing a comparative method known as the “most-different method” to provide a factual overview of democratic transitions in South Korea, Indonesia, Argentina, Chile, Tunisia, Nigeria, Ukraine and Poland, the paper shows some common traits in third-wave democratic transitions, namely: 1. Social inclusiveness and a willingness to compromise among the democratically oriented oppositions; 2. Leaders who possess long-term visions with genuine intentions and strong commitments to lay a foundation for the establishment of democracies; 3. Public consensus on both the process and substance of constitutional reform for democratization; 4. Civilian control of the military; and 5. Holding election promptly. Accordingly, democratic transitions in Thailand have failed for the following reasons; the opposition forces' inability to unite; the apparent absence of elected political officials and social elites who are committed to prepare the ground for democratic transition; the lack of public consensus on constitutional reform, both in the substances and the process, the dominance of the military over the civilian government; and finally, elections are not viewed as a mechanism to resolve political crises or to enable transfer of power, both of which are basic to democratic transition.

Keywords: consolidated democracy, comparative method, institutional design, Third wave of democratization, Thailand

* Associate Professor at Department of Government, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Henri Dunant Road, Pathumwan District, Bangkok 10330. Email: nogsuan@gmail.com

** This article is a part of the research project entitled “The Non-Reversible Paths toward Democracy: Institutional Factors and Democratic Consolidation,” funded by King Prajadhipok's Institute.

Received January 12, 2018; Accepted February 15, 2018

วารสารสังคมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์

ปีที่ 48 ฉบับที่ 2 (2561):....

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยเปรียบเทียบ:
แง่คิดต่อความล้มเหลวในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยของไทย**

สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์*

บทคัดย่อ

การเปรียบเทียบด้วยวิธี “ความแตกต่างมากที่สุดเพื่ออธิบายผลลัพธ์ร่วมกัน” จากประสบการณ์ของเกาหลีใต้ อินโดนีเซีย อาร์เจนตินา ชิลี ตุนิเซีย ไนจีเรีย ยูเครน และโปแลนด์ พบว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยในช่วงคลื่นลูกที่ 3 คือ 1. การผนึกกำลัง และการประนีประนอมของพลังฝ่ายค้านที่ต้องการประชาธิปไตย 2. บทบาทของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ จริงใจต่อการวางรากฐานระบอบประชาธิปไตย 3. ความเห็นพ้องยอมรับทั้งเนื้อหาและกระบวนการร่าง/แก้ไขรัฐธรรมนูญ 4. กองทัพอยู่ภายใต้รัฐบาลพลเรือน 5. จัดให้มีการเลือกตั้งโดยเร็วตามควร การศึกษาเปรียบเทียบเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าความล้มเหลวในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยของไทย มีที่มาจากความแตกแยกและทะเลาะกันเองในฝ่ายที่สนับสนุนประชาธิปไตย ไม่ปรากฏชัดว่าผู้นำทางการเมืองทั้งที่มาจากการเลือกตั้งและชนชั้นนำในสังคมมีเจตนารมณ์และความมุ่งมั่นในการวางรากฐานประชาธิปไตย ขาดฉันทามติในการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ การดำรงอยู่ของกองทัพเหนือรัฐบาลพลเรือน และการที่การเลือกตั้งของไทยยังไม่เป็นสถาบันที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมือในการแก้วิกฤตการเมืองและเป็นปัจจัยเบื้องต้นของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย

คำสำคัญ: ประชาธิปไตยที่เป็นปึกแผ่น, วิธีการศึกษาเปรียบเทียบ, การออกแบบสถาบัน, คลื่นลูกที่สามของประชาธิปไตย

*อาจารย์ประจำ ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนอังรีดูนังต์ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330 อีเมล: nogsuan@gmail.com

** บทความนี้ปรับปรุงจากงานวิจัยชื่อ “เส้นทางสู่ประชาธิปไตยที่ไม่ย้อนกลับ: ปัจจัยเชิงสถาบันการเมืองกับประชาธิปไตยที่ถ่มน้ำ” นำเสนอต่อสถาบันพระปกเกล้า

ได้รับบทความ 12 มกราคม 2561; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 15 กุมภาพันธ์ 2561

บทนำ

ปรากฏการณ์คลื่นลูกที่ 1 เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 2 ศตวรรษที่แล้ว ประเทศที่ประชาธิปไตยถือกำเนิดในคลื่นยุคแรก เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ ส่วนหลายประเทศที่เผชิญประสบการณ์ย้อนกลับ (reverse wave) ในคลื่นลูกที่ 1 สามารถสร้างประชาธิปไตยที่ตั้งมั่นได้ในคลื่นประชาธิปไตยลูกที่ 2 ภายหลังการสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่น เยอรมนีตะวันตก อิตาลี ญี่ปุ่น (Huntington 1991, 12-34) ประเทศในกลุ่มคลื่นลูกที่ 1 และ 2 ประสบความสำเร็จในการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคง ต่างไปจากประเทศจำนวนมากที่เปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยในคลื่นลูกที่ 3 (Third Wave of Democracy) กล่าวคือเกิดขึ้นภายหลังการปฏิวัติดอกคาร์เนชั่น (Carnation Revolution) ในโปรตุเกส ค.ศ. 1974 (Wilawan Yithong 2014, 223-240) ต่อมาในหลายประเทศในอเมริกาใต้และเอเชียช่วงทศวรรษที่ 1980 รวมถึงหลังการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ในสหภาพโซเวียตและยุโรปตะวันออก เรื่อยมาจนถึง Arab Spring ในช่วง ค.ศ. 2011 การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยในคลื่นลูกที่ 3 ไม่ได้เป็นระลอกคลื่นสู่ประชาธิปไตยอย่างราบรื่นหากแต่เต็มไปด้วยคลื่นที่ม้วนตัวกลับสู่ระบอบอำนาจนิยมและระบอบลูกผสม (hybrid regimes) เป็นจำนวนมาก

โจทย์สำคัญของบทความนี้คือเราสามารถสกัดความรู้ใหม่อะไรได้บ้างจากการเปรียบเทียบการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยของประเทศในคลื่นลูกที่ 3 โดยตอบคำถามว่า ปัจจัยใดบ้างที่สำคัญ จำเป็น และเพียงพอต่อการอธิบายความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองหนึ่งไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่ตั้งมั่น และสามารถจรรโลงประชาธิปไตยได้อย่างยั่งยืน ผู้เขียนนำเสนอความหมาย แนวคิด ทฤษฎีประชาธิปไตยและการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ทั้งในมิติที่เป็นทฤษฎีเชิงปทัสฐาน (normative theories) และในด้านที่เป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ (empirical evidences) ผู้เขียนพบว่าการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยแท้จริงก็คือ การเปลี่ยนการถือครองอำนาจและปฏิบัติการทางการเมืองให้กระจายไปอยู่ในมือประชาชนให้กว้างขวางที่สุด และเมื่อเกิดการเปลี่ยนผ่านแล้ว จะถือว่าการเปลี่ยนผ่านนั้นสำเร็จก็ต่อเมื่อจะไม่ออกจากประชาธิปไตย (de-democratization) และย้อนกลับไปสู่เส้นทางเดิมที่ปกครองด้วยระบอบอำนาจนิยมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ในแง่นี้ การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยเป็นภารกิจที่ไม่อาจนับว่าเสร็จสิ้นและจบลงในทันทีทันใด หากแต่การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยเป็นกระบวนการที่ต้องสืบสาน ถักทออย่างต่อเนื่อง เพื่อจรรโลงประชาธิปไตยให้ยั่งยืนต่อไป

ผู้เขียนใช้วิธีการเปรียบเทียบประเทศจำนวนไม่มาก (Small-N) โดยมีเป้าหมายต้องการเปรียบเทียบประเทศที่มีกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยในช่วงคลื่นลูกที่ 3 โดยในขณะที่ศึกษาต้องยังไม่ออกจากประชาธิปไตย หรือย้อนกลับไปใช้ระบอบการปกครองเดิมก่อนการเปลี่ยนผ่าน ประเทศที่เลือกศึกษา 8 ประเทศกระจายอยู่ใน 4 ทวีป ทั้ง 8 ประเทศ มีคุณสมบัติและระดับของการเป็นประชาธิปไตยแตกต่างกัน ตามเกณฑ์

ตัวชี้วัดระดับประชาธิปไตย (democracy index)¹ (The Economist Intelligence Unit 2016; Puddington and Roylance 2017) 4 ประเทศที่เลือกศึกษาอยู่ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นประชาธิปไตยค่อนข้างสูงหรือตั้งมั่นแล้วคือ ซิลี โปแลนด์ เกาหลีใต้ และ อาร์เจนติน่า กล่าวคือ ประชาธิปไตยในทั้ง 4 ประเทศลงหลักปักฐานมาประมาณ 3 ทศวรรษ และมีแนวโน้มน้อยมากที่จะคืนสู่ระบอบอำนาจนิยมประเทศกลุ่มนี้ถูกเลือกเพื่อตอบวัตถุประสงค์หลักในการหาปัจจัยร่วมที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่าน 2 ประเทศมีแนวโน้มเปลี่ยนผ่านเป็นประชาธิปไตยที่ตั้งมั่น คือ อินโดนีเซีย และตูนิเซีย แม้ประเทศหลังจะเพิ่งเริ่มตั้งไข่ส่วนอีก 2 ประเทศ มีระดับการเป็นประชาธิปไตยค่อนข้างถดถอยและต่ำคือ ยูเครน และไนจีเรีย เพื่อใช้เป็นกรณีเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนว่าเงื่อนไขใดบ้างที่ส่งผลต่อความแตกต่างในความสำเร็จและความล้มเหลวของกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย แต่ละประเทศมีประสบการณ์และประวัติศาสตร์แตกต่างกันตั้งแต่เคยตกเป็นเมืองขึ้นภายใต้อาณานิคมตะวันตก เคยปกครองด้วยระบอบอำนาจนิยมพรรคเดียว เคยตกอยู่ภายใต้การครอบงำของทหารหรือเคยปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ เหตุผลสำคัญที่เลือกประเทศดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากผู้เขียนเห็นว่าประเทศที่เลือกล้วนมีคุณลักษณะเด่นที่สามารถสร้างคำอธิบายให้เกิดความเข้าใจต่อปรากฏการณ์การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยในวงกว้าง (generalization) ให้เกิดบทสนทนาที่ช่วยต่อยอดองค์ความรู้ในประเด็นที่ศึกษาได้เต็มที่ทั่วโลก ไม่จำกัดอยู่แต่เพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศตนเอง และมีลักษณะเป็น critical case (Flyvbjerg 2006, 219-245) กล่าวคือ ช่วยจุดประเด็นสมมติฐาน สร้างข้อถกเถียงเพื่อนำไปสู่คำตอบที่หนักแน่นต่อโจทย์วิจัยที่ตั้งไว้สุดท้าย ผู้เขียนตระหนักดีว่า 8 ประเทศที่เลือกเพื่อศึกษาเปรียบเทียบในการศึกษานี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อข้อสรุปของการศึกษา (Geddes 1990, 131-150)

วิธีการเปรียบเทียบประเด็นเฉพาะเจาะจง (focused comparison) ที่ผู้เขียนใช้ในบทความนี้ มีชื่อว่า “วิธียาปัจจัยร่วม” (หรือความแตกต่างมากที่สุดเพื่ออธิบายผลลัพธ์ร่วมกัน “method of agreement” หรือ most-different method) ซึ่งเป็นวิธีการเปรียบเทียบที่ได้รับอิทธิพลจากงานของ John Stuart Mill (1843) และนิยมใช้ในการเปรียบเทียบปรากฏการณ์หลายปรากฏการณ์ซึ่งมีตัวแปรต่างๆ มากมาย เพื่อมุ่งหาความแตกต่างของตัวแปรชุดหนึ่งที่นำมาสู่ผลลัพธ์ร่วมหรือคล้ายคลึงกันของปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เราศึกษา เราจะสามารถสรุปได้ว่านั่นคือ ชุดของสาเหตุที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เราต้องการค้นหาคำตอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นวิธีการเปรียบเทียบเพื่ออธิบายคุณสมบัติร่วมกัน (common features) ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา (Przeworski and Teune 1970) ผลลัพธ์ที่เหมือนหรือคล้ายกันในการศึกษานี้คือ ทั้ง 8 ประเทศผ่านประสบการณ์การเปลี่ยนระบอบการปกครองจากอำนาจนิยม (อำนาจนิยมทหาร ระบอบพรรคการเมืองเดียว และอำนาจนิยมคอมมิวนิสต์) ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย

¹ใน ค.ศ. 2016 ประเทศไทยได้รับการจัดลำดับประชาธิปไตยโดย The Economist Intelligence Unit ให้อยู่ที่ 100 ด้วยคะแนน 4.92 และ Freedom House จัดประเทศไทยใน ค.ศ. 2017 อยู่ในกลุ่ม “ไม่เสรี” ด้วยคะแนน 32 จาก 100

ความหมายของประชาธิปไตย

นักรัฐศาสตร์และนักการเมืองจำนวนมากได้นิยามความหมายประชาธิปไตยไว้แตกต่างกันโดยรวม เราสามารถแบ่งระดับแนวคิดประชาธิปไตยออกเป็น 2 ระดับ คือมาตรฐานประชาธิปไตยขั้นต่ำ (minimalist democracy) เช่นคำจำกัดความโดย Anthony Downs (1957, 23-24) ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะการเลือกตั้ง ด้วยมองว่าการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยควรพิจารณาฐานรากของประชาธิปไตย คือ “การเลือกตั้ง” หากไม่มีการเลือกตั้ง ต่อให้มีสิทธิมนุษยชน การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านอื่น และสวัสดิการสังคมต่างๆ ก็ไม่ทำให้ประเทศนั้นเป็นประชาธิปไตย เพราะไม่มีหลักประกันที่จะรักษาสหิทธิเหล่านั้นให้ยั่งยืนได้ กับอีกฝ่ายหนึ่ง คือ ประชาธิปไตยขั้นสูง (maximalist democracy) เช่นงานของ Robert Dahl (1971, 2-9) และ Wolfgang Merkel (2004, 33-58) ที่ให้ความสำคัญกับหลายมิติในสังคมนอกเหนือจากระบบการเมือง ทั้งระบบเศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม และอาจรวมถึงสิ่งแวดล้อม โดยเห็นว่าการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยต้องสร้าง “พลเมือง” ที่ไม่ใช่มีเพียงสิทธิเลือกตั้ง แต่ต้องมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับความคุ้มครองตามหลักการสิทธิมนุษยชน และมีสวัสดิการ ซึ่งรวมถึงการจัดการความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมและเศรษฐกิจ

ในสังคมไทย ข้อถกเถียงระหว่างนิยามประชาธิปไตยขั้นต่ำ และนิยามแบบเข้มข้นหรือประชาธิปไตยแบบหลายมิติ ปะทุขึ้นท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงหลายปีที่ผ่านมา และดูเหมือนจะเข้มข้นกว่าเดิมหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 และการรัฐประหาร พ.ศ. 2557 ที่ฝ่ายหนึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการทางการเมืองเป็นหลัก อีกฝ่ายหนึ่งมองว่ากระบวนการทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งไม่สำคัญเท่ากับผลลัพธ์ที่ต้องการเห็นคนดีปกครองประเทศ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันถึงความหมายของประชาธิปไตยที่ใช้ในการศึกษานี้ ผู้เขียนได้สรุปแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ที่เสนอไว้ข้างต้น นำมาสร้างเป็นกรอบการวัดประชาธิปไตยใน 3 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 ด้านสถาบันการเมือง (Institutional Dimension) หมายถึงความสามารถของกลไก กติกา และสถาบันการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง (เช่น ฝ่ายบริหาร รัฐสภา) สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเป็นอิสระ ไม่อยู่ภายใต้การควบคุมขององค์กรที่ไม่ต้องแสดงความรับผิดชอบต่อประชาชน (tutelary interference)

มิติที่ 2 ด้านการเป็นตัวแทน (Representational Dimension) หมายถึงความสามารถในการทำหน้าที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของประชาชน โดยเฉพาะบทบาทของพรรคการเมือง ที่จะกลั่นกรองวาระทางการเมืองสังเคราะห์ รวบรวม และนำเสนอนโยบายอันสะท้อนผลประโยชน์โดยรวม

มิติที่ 3 ด้านทัศนคติและวัฒนธรรมการเมือง (Cultural and Attitudinal Dimension) กล่าวคือ ตัวแสดงหลักทางการเมือง เช่น กองทัพ ระบบราชการ กลุ่มทุน สื่อมวลชน และประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ

ยอมรับในความจำเป็น ความสำคัญ และความชอบธรรมของระบอบประชาธิปไตยเหนืออื่นใด กว่าระบอบอื่นหรือวิถีทางอื่น ไม่ว่าสังคมจะเผชิญวิกฤตหรือปัญหาใด

ส่วนความหมายของประชาธิปไตยที่เป็นปึกแผ่น (consolidate democracy) Christian Haerpfer ได้ให้นิยามว่า ประเทศประชาธิปไตยใหม่ นอกจากจะต้องบรรลุเกณฑ์ขั้นต่ำโดยต้องมีการเลือกตั้งที่เสรี เป็นธรรม มีพรรคการเมืองหลากหลายลงสมัครแข่งขัน และมีสถาบันการเมืองและหลักกฎหมายที่เข้มแข็งแล้ว การจะได้ชื่อว่ากลายเป็นประชาธิปไตยที่ถาวรแล้ว ระบอบการปกครองต้องยึดหลักนิติธรรม ระบบการเมืองแบ่งแยกอำนาจอย่างชัดเจน มีประชาสังคมที่มีพลังและเป็นอิสระจากรัฐ มีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยและคนในสังคมเคารพหลักรัฐธรรมนูญ สถาบันและตัวแสดงทางการเมืองประกอบด้วยคนหลากหลายกลุ่ม เคารพสิทธิมนุษยชนและสิทธิทางการเมือง สื่อมวลชนและผู้คนสามารถมีบทบาททางการเมืองได้อย่างเสรี และท้ายที่สุด ประชาชนจำนวนมากว่าครึ่งหนึ่งในสังคมจะต้องสนับสนุนกติกาและหลักการประชาธิปไตยว่าเป็นเพียงกติกาเดียวในการปกครองประเทศ (Haerpfer 2009, 314) Andreas Schedler กล่าวว่า ความท้าทายในการทำให้ระบอบประชาธิปไตยใหม่มีความปลอดภัยและมีอายุยืนยาวคือการสร้างภูมิคุ้มกันจากการคุกคามของเผด็จการอำนาจนิยม และสร้างกลไกป้องกันการย้อนกลับที่จะทำลายตัวระบบเองสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ซับซ้อนยิ่ง กินขอบเขตทั้งในประเด็นความชอบธรรม คุณค่าของความเป็นประชาธิปไตย อิทธิพลของตัวแสดงที่เป็นปรปักษ์ต่อระบบ การให้อำนาจของฝ่ายพลเรือนอยู่เหนือกองทัพ การกำจัดวงล้อมของระบอบเผด็จการ การสร้างพรรคการเมืององค์กรผลประโยชน์ที่เข้มแข็ง การสถาปนาการเมืองเลือกตั้งให้มีเสถียรภาพ การกำหนดภาระหน้าที่ของระบบการเมือง การกระจายอำนาจ การสร้างกลไกประชาธิปไตยทางตรง การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมการบรรเทาความยากจน และสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ (Schedler 1998, 91-107)

ในส่วนต่อไปนี้เป็นเปรียบเทียบการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยใน 8 ประเทศ เพื่อมุ่งหาปัจจัยที่จำเป็นร่วมกันที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านและการจรรโลงประชาธิปไตย

จุดเปลี่ยนทางการเมืองและการออกแบบสถาบันการเมืองหลังการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย

ความน่าสนใจของประเทศทั้ง 8 ที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ คือ หากพิจารณากระบวนการเปลี่ยนผ่านจากระบบเดิมซึ่งมีทั้งระบอบเผด็จการทหาร เผด็จการพรรคการเมืองพรรคเดียว และระบอบคอมมิวนิสต์ จะเห็นว่ามี ความแตกต่างทั้งในเชิงหลักการ วิธีการ และตัวแสดงหลัก จุดเด่นของพลังที่ผลักดันนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านเพื่อสถาปนาระบอบประชาธิปไตยใน 8 ประเทศที่ศึกษา สามารถจัดประเภทได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1) การเปลี่ยนผ่านโดยแรงกดดันจากพลังประชาสังคม และความร่วมมือจากกลุ่มต่างๆ ในสังคมภายหลังเกิดวิกฤตภายในประเทศ พบได้ในเกาหลีใต้ ชิลี โปแลนด์ ยูเครน และตูนิเซีย (สำหรับโปแลนด์และ

ยูเครน เช่นเดียวกับประเทศยุโรปตะวันออกอื่นๆ ที่การเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตยเกิดขึ้นพร้อมๆ กับพลวัตร่วมกันในภูมิภาค ภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต)

2) การเปลี่ยนผ่านโดยแรงกดดันจากพลังฝ่ายค้านและกลุ่มผู้นำพลเรือน ภายหลังรัฐบาลทหารขาดความชอบธรรมเนื่องจากไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ เช่น ในอินโดนีเซีย และอาร์เจนตินา

3) การเปลี่ยนผ่านโดยความยินยอมปฏิรูปตนเองเนื่องจากแรงกดดันจากพลังภายใน (reformed itself under pressure from opposition within) และการวางแผนโดยผู้นำทหาร ซึ่งนับว่าเป็นการเปลี่ยนผ่านเพื่อสร้างรัฐบาลประชาธิปไตยที่พิเศษแตกต่างจากหลายประเทศ พบในไนจีเรีย

ตารางที่ 1 ให้ภาพรวมเพื่อทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยของ 8 ประเทศที่ศึกษา โดยมุ่งชี้ให้เห็นลักษณะเด่นของกระบวนการเปลี่ยนผ่าน และการออกแบบสถาบันการเมืองของแต่ละประเทศ โดยเปรียบเทียบ

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบจุดเปลี่ยนทางการเมือง ลักษณะเด่นของการเปลี่ยนผ่าน และการออกแบบสถาบันการเมือง

ประเทศ	จุดเปลี่ยนทางการเมือง	ลักษณะเด่นของการเปลี่ยนผ่าน	การออกแบบสถาบันการเมือง
เกาหลีใต้	<p>>>การประท้วงของประชาชนบนท้องถนนและการจลาจลอย่างรุนแรง ผลักดันให้พลเอก Roh Tae-woo ตัดสินใจประกาศหลัก 8 ประการว่าด้วยการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ</p> <p>>>เปลี่ยนระบบเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยคณะผู้เลือกตั้งมาเป็นเลือกตั้งโดยตรง</p> <p>>>ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เปิดให้ลงประชามติรับรองร่างรัฐธรรมนูญในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1987 และจัดการเลือกตั้งประธานาธิบดีโดยตรงในเดือนธันวาคมปีเดียวกัน</p>	<p>>>การจรรโลงประชาธิปไตยที่มีสังคมเป็นฝ่ายนำ</p> <p>>>รัฐบาลทหารได้เล็งเห็นถึงสถานการณ์ที่ตกต่ำลงของตนเอง นำไปสู่การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของกองทัพเพื่อลดอำนาจทางการเมืองของทหาร และแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อเพิ่มอำนาจให้ประชาชนผ่านการเลือกตั้ง และเพิ่มอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติเพื่อถ่วงดุลอำนาจฝ่ายบริหาร</p>	<p>>>ประธานาธิบดี ดำรงตำแหน่งเพียง 1 วาระ มีระยะเวลา 5 ปี</p> <p>>>เลือกตั้งประธานาธิบดีโดยตรงแยกขาดจากสมาชิกสภาแห่งชาติ เพื่อเปิดโอกาสให้พรรคฝ่ายค้านสามารถคุมเสียงข้างมากในสภาได้ นำไปสู่การตรวจสอบฝ่ายบริหารที่เข้มข้นขึ้น</p> <p>>>เปลี่ยนระบบเลือกตั้งตามคำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีมติให้แยกบัตรเลือกตั้งระหว่างระบบเขตกับระบบสัดส่วน โดยพรรคที่จะได้รับจัดสรรที่นั่งระบบสัดส่วนต้องได้รับคะแนนไม่น้อยกว่าร้อยละ 3 หรือได้ที่นั่งจากการเลือกตั้งระบบเขตไม่น้อยกว่า 5 ที่นั่ง</p> <p>>> ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญและขึ้นตอน</p>

			ตามกฎหมายของการถอดถอนประธานาธิบดีโดยรัฐสภา
อินโดนีเซีย	<p>>>เมื่อประธานาธิบดี Suharto ตัดสินใจสืบทอดอำนาจท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจกระตุ้นความไม่พอใจต่อรัฐบาลที่สั่งสมมานานของชาวอินโดนีเซียเกิดเป็นการประท้วงขับไล่และการจลาจลขนาดใหญ่ใน ค.ศ.1998</p> <p>>>ประธานาธิบดี Suharto ประกาศลาออกและส่งมอบตำแหน่งให้รองประธานาธิบดี B.J. Habibie นำไปสู่การเลือกตั้งและการปฏิรูปการเมืองอย่างต่อเนื่อง</p>	<p>>>เป็นตัวอย่างของการจรรโลงประชาธิปไตยโดยกลุ่มผู้นำพลเรือนที่ได้รับแรงสนับสนุนจากบรรยากาศความตื่นตัวทางประชาธิปไตยของสังคม</p> <p>>>สะท้อนวิสัยทัศน์ของผู้นำทหารที่เห็นว่ากองทัพควรถอนตัวออกจากการเมือง</p> <p>>>ที่น่าสนใจคืออินโดนีเซียไม่ได้ยกร่างรัฐธรรมนูญใหม่ แต่แก้ไขรัฐธรรมนูญเดิมแบบค่อยไปค่อยไป</p>	<p>>>ค.ศ.2002 มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเปลี่ยนระบบเลือกตั้งประธานาธิบดีมาสู่การเลือกตั้งโดยตรงครั้งแรกใน ค.ศ. 2004</p> <p>>>เปลี่ยนฝ่ายนิติบัญญัติจากระบบสภาเดียวที่มีการแต่งตั้งสมาชิกมาสู่ระบบสภาคู่ที่ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและสภาผู้แทนภูมิภาคที่มาจากการเลือกตั้งทั้งหมด</p> <p>>>เปิดเสรีในการตั้งพรรคการเมืองด้วยการยกเลิกกฎหมายพรรคการเมืองเดิมที่กำหนดให้มีพรรคการเมืองเพียง 3 พรรค</p> <p>>>เลือกตั้งแบบสัดส่วนโดยใช้ระบบบัญชีรายชื่อแบบเปิด (open list)</p> <p>>>เป้าหมายของการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญคือเพิ่มความเข้มแข็งให้แก่ฝ่ายนิติบัญญัติโดยเฉพาะสภาผู้แทนราษฎรและควบคุมอำนาจของฝ่ายบริหารเพื่อป้องกันการผูกขาดอำนาจ</p>
ชิลี	<p>>> ผลการทำประชามติเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม ค.ศ.1988 ผู้ใช้สิทธิลงคะแนนร้อยละ 54.98 ไม่รับข้อเสนอของคณะทหารที่จะปกครองประเทศต่อ</p> <p>>>เพื่อลดทอนแรงกดดันจากสังคม รัฐบาลจึงจัดให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกวุฒิสภา ในวันที่ 14 ธันวาคม ค.ศ.1989</p>	<p>>>การบรรลุนิติภาวะของพลเมืองเป็นพันธมิตรทางการเมืองระหว่างกลุ่มการเมืองต่างชั่วคราว ได้แก่ กลุ่มอนุรักษนิยม คริสเตียนเดโมแครต และกลุ่มพรรคสังคมนิยม</p> <p>>>การประนีประนอมระหว่างกลุ่มผู้นำพลเรือนและผู้นำทหาร ด้วยการยอมรับโครงสร้างการปกครองที่รัฐบาลทหารเป็นผู้วางไว้</p> <p>>>ฝ่ายพลเรือนพยายามอย่างค่อยเป็นค่อยไปใน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเพื่อลด</p>	<p>>> ใช้รูปแบบประธานาธิบดี และระบบสภาคู่ที่ 2 สภามีอำนาจเท่ากัน</p> <p>>> ในค.ศ. 2013 เปลี่ยนจากระบบเลือกตั้งแบบ Binomial system มาเป็นระบบสัดส่วนที่ใช้สูตรในการจัดสรรที่นั่งแบบด็องท์ (D'Hondt) เนื่องจากระบบเดิมเอื้อให้พรรคที่ได้คะแนนอันดับ 2 มีที่นั่งใกล้เคียงกับพรรคอันดับ 1</p> <p>>> กำหนดจำนวนและบังคับให้มีสาขาพรรคการเมืองอย่างเคร่งครัด</p> <p>>>ออกกฎหมายการเลือกตั้งขั้นต้นบังคับใช้กับการเลือกตั้งทุกระดับ ทั้งผู้ที่ จะลงสมัครรับเลือกตั้งเป็น</p>

		บทบาทของสถาบันที่มีได้ยึดโยงกับประชาชน	ประธานาธิบดีสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา และนายกเทศมนตรี >> ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลการเลือกตั้ง และองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ตรวจสอบฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ มีที่มาจากสถาบันการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน
อาร์เจนตินา	>> รัฐบาลทหารฝ่ายแพ้ต่ออังกฤษในสงครามหมู่เกาะฟอล์คแลนด์ ล้มเหลวในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และใช้กำลังปราบปรามประชาชน ทำให้กระแสต่อต้านรัฐบาลทหารสูงขึ้น >> การขาดความชอบธรรมของรัฐบาลทหาร ทำให้กลุ่มการเมืองเคลื่อนไหวได้โดยไม่ต้องประนีประนอมกับรัฐบาลทหาร >> หลังรัฐบาลทหารออกกฎหมายนิรโทษกรรมให้แก่ตนเอง จึงประกาศให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 30 ตุลาคม ค.ศ.1983	>> เป็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยที่ทหารไม่มีอำนาจต่อรอง >> รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1983 ฉบับแก้ไข ค.ศ. 1994 กำหนดให้การยึดอำนาจการปกครองด้วยกำลัง หรือไม่เป็นไปตามวิถีประชาธิปไตย ถือเป็นโทษอาญา และคำสั่งใดที่ออกโดยผู้ยึดอำนาจการปกครองด้วยวิธีดังกล่าวให้ถือว่าไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย พร้อมทั้งยังเป็นสิทธิของพลเมืองในการต่อต้านการกระทำดังกล่าว	>> ใช้รูปแบบประธานาธิบดี และระบบสภาคู่ที่ทั้ง 2 สภามีอำนาจเท่ากัน ประธานาธิบดีไม่มีสิทธิในการออกกฎหมายเพราะทับซ้อนกับอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ เว้นแต่ในกรณีฉุกเฉิน >> ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบของสภาต่อการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายบริหาร >> การประกาศพื้นที่สงคราม ต้องผ่านความเห็นชอบจากวุฒิสภาขณะที่การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินมิได้เป็นอำนาจของประธานาธิบดี หากแต่เป็นอำนาจของสภาองเกรส >> สภาองเกรส ประกอบด้วย 2 สภา ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎร เลือกตั้งด้วยระบบสัดส่วน และวุฒิสภา จังหวัดละ 3 คน พรรคที่ได้คะแนนสูงสุดได้ 2 ที่นั่ง พรรคอันดับสองได้ 1 ที่นั่ง
ตูนิเซีย	>> การปฏิวัติประชาชนที่เรียกว่า “การปฏิวัติดอกมะลิ” (Jasmine Revolution) ซึ่งจุดประกาย “ฤดูใบไม้ผลิอาหรับ” (Arab Spring) ในช่วง ค.ศ. 2010- 2011 เป็นการลุกฮือของชาวตูนิเซียเพื่อต่อต้านผู้นำเผด็จการ Zine el Abidine Ben Ali >> การเคลื่อนไหวได้รับการสนับสนุนจากประเทศตะวันตก	>> ริเริ่มกระบวนการเจรจาโดยคณะกรรมการเจรจา 4 ฝ่าย (Tunisia National Dialogue Quartet) >> มีการพิจารณาคดีการกระทำผิดต่อสาธารณะโดย “คณะกรรมการค้นหาความจริงและศักดิ์ศรี” (Truth and Dignity Commission) เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงและการละเมิดสิทธิมนุษยชนในยุคการปกครองแบบเผด็จการ	>> สร้างกลไกในการรวมทุกฝ่ายให้มีส่วนร่วม (inclusiveness) ช่วยหาข้อตกลงระหว่างกลุ่มประท้วงกับชนชั้นนำ ทำให้การร่างรัฐธรรมนูญได้รับฟังความคิดเห็นจากหลายฝ่ายและได้รับการยอมรับ >> รูปแบบรัฐบาลแบบกึ่งประธานาธิบดี >> ระบบสภาเดี่ยว ส.ส. 217 คน มาจากการเลือกตั้งระบบสัดส่วน ใช้วิธีการคำนวณแบบเหลือเศษสูงสุด (largest remainder method) มีวาระ 5 ปี

			>> ระบบศาลได้รับอิทธิพลจากฝรั่งเศส
ไนจีเรีย	<p>>>ภายหลังกายพล Sani Abacha ซึ่งปกครองไนจีเรียด้วยระบอบเผด็จการทหารตั้งแต่ ค.ศ. 1983 เสียชีวิตใน ค.ศ. 1998 นายพล Abdusalami Abubakar ปฏิวัติไปสู่อำนาจอธิปไตย ด้วยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับวันที่ 5 พฤษภาคม ค.ศ. 1999 เป็นจุดเริ่มต้นของสาธารณรัฐที่ 4 และจัดให้มีการเลือกตั้งอย่างเสรี</p> <p>>>นายพล Abubakar โอนอำนาจให้รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง คือประธานาธิบดี Olusegun Obasanjo ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1999</p>	<p>>>การถ่ายโอนอำนาจจากรัฐบาลทหารไปสู่รัฐบาลพลเรือนโดยความสมัครใจ มีขั้นตอนที่ดึงพลเรือนมามีส่วนร่วม</p> <p>>>การเมืองไนจีเรียต้องเผชิญกับความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และความขัดแย้งทางศาสนา และปัญหา</p> <p>นักการเมืองที่ทุจริตคอร์รัปชันใช้นโยบายประชานิยม ทหารผันตัวมาเป็นการเมือง และพรรคการเมืองที่ไม่ได้มีความแตกต่างทางอุดมการณ์</p>	<p>>>ออกแบบรัฐธรรมนูญภายใต้กรอบการแบ่งสรรอำนาจระหว่างกลุ่มศาสนาชาติพันธุ์</p> <p>>> ค.ศ. 1979 ยกเลิกระบบรัฐสภาแบบอังกฤษมาใช้ระบบประธานาธิบดีตามสหรัฐอเมริกา</p> <p>>>ระบบรัฐบาลสหพันธรัฐ เพื่อให้อิสระกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย</p> <p>>>ใช้การเลือกตั้งระบบเขต ทั้งในการเลือกตั้งวุฒิสภาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร</p> <p>>>คณะกรรมการบริหารพรรคการเมืองจะต้องมาจากมลรัฐที่หลากหลาย ไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของมลรัฐและเมืองหลวง Abuja เพื่อเป็นหลักประกันความเป็นตัวแทนของความแตกต่างหลากหลายในพรรคการเมือง</p>
ยูเครน	<p>>>การเคลื่อนไหวของประชาชนในชื่อกลุ่ม Ukrainian People's Movement for Restructuring จากปัญหาเศรษฐกิจ และต้องการเป็นเอกราชจากสหภาพโซเวียต ใน ค.ศ. 1990</p> <p>>>ประกาศตัวเป็นอิสระจากโซเวียตในวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1991</p> <p>>>รัฐธรรมนูญผ่านการเปลี่ยนแปลงกติกาหลายครั้งท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมือง</p>	<p>>>ปรับเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย ในขณะที่สังคมยังไม่ตกผลึกในข้อตกลงเรื่องรูปแบบสถาบันการเมือง</p> <p>>>ระบบนิเวศทางการเมืองสะท้อนความแตกแยกระหว่างฝ่ายนิยมรัสเซีย และฝ่ายนิยมยุโรป</p> <p>>>ยังคงถกเถียงในประเด็นขอบเขตอำนาจหน้าที่ การตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างประธานาธิบดี รัฐสภา และศาลรัฐธรรมนูญ</p> <p>>>การเคลื่อนไหวประท้วงของประชาชนกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบและกดดันรัฐบาลและผู้นำทางการเมือง</p>	<p>>>นำระบบการเมือง 3 แบบมาผสมกันเป็นระบบการเมืองของยูเครนเอง ได้แก่ 1) รูปแบบสาธารณรัฐ และสภาเดี่ยวที่คล้ายกับสภาพรรคคอมมิวนิสต์ 2) ระบบกึ่งประธานาธิบดีมีประธานาธิบดีเป็นประมุข และนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้ารัฐบาล 3) ประธานาธิบดีมาจากการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน</p> <p>>>เปลี่ยนระบบเลือกตั้งจากระบบเสียงข้างมากแบบ 1 เขต 1 คน และการเลือกตั้งแบบผสมระหว่าง 1 เขต 1 คน และสัดส่วน มาเป็นระบบเลือกตั้งแบบสัดส่วน</p> <p>>>ระบบพรรคการเมืองหลายพรรค</p> <p>>>ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจตรวจสอบกระบวนการใต้สวน ถอดถอนประธานาธิบดี ที่ทำโดยรัฐสภา</p>

โปแลนด์	<p>>> ขบวนการเรียกร้องเอกราช ภายใต้ชื่อ Solidarity นำโดยกลุ่มสหภาพแรงงานที่มีสมาชิกกว่า 10 ล้านคน เริ่มเคลื่อนไหวในช่วงทศวรรษที่ 1980</p> <p>>> มีการประดานให้เกิดการเจรจา 3 ฝ่ายคือ ขบวนการ Solidarity ศาสนาจักร และพรรคคอมมิวนิสต์ เพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งเสรีครั้งแรกแม้เพียงบางส่วนใน ค.ศ. 1989</p> <p>>> เลือกตั้งสภาเซย์มใหม่ทั้งหมดใน ค.ศ. 1991 พร้อมกับการล่มสลายของสหภาพโซเวียต</p>	<p>>> ค.ศ. 1993 กลุ่มพรรคคอมมิวนิสต์สายปฏิรูปได้เข้าร่วมเป็นรัฐบาลผสมเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ในการปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองให้เป็นเสรีนิยมมากยิ่งขึ้น</p> <p>>> รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1997 เป็นรัฐธรรมนูญของโปแลนด์ยุคปัจจุบัน ที่ปรับแก้จากรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1952 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญเดิมสมัยคอมมิวนิสต์โดยไม่ร่างขึ้นใหม่ทันที แต่ใช้เวลาในการตกลงประนีประนอม จนได้รับความชอบธรรมจากการลงประชามติในวันที่ 25 พฤษภาคม ค.ศ. 1997 และนำมาใช้จริงในวันที่ 17 ตุลาคม ค.ศ. 1997</p>	<p>>> เปลี่ยนจากระบอบพรรคคอมมิวนิสต์ มาเป็นระบบพรรคการเมืองหลายพรรค</p> <p>>> ระบบกึ่งประธานาธิบดี</p> <p>>> ระบบสภาคู่ ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร (สภาเซย์ม) มาจากการเลือกตั้งระบบสัดส่วนที่ใช้สูตรในการจัดสรรที่นั่งแบบต้องห้ และวุฒิสภามาจากระบบ 1 เขต 1 คน มีวาระ 4 ปี</p> <p>>> ประธานาธิบดีถูกตรวจสอบโดยรัฐสภาและศาล ตามกระบวนการถอดถอน</p> <p>>> สภาเซย์มจะเสนอญัตติอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ต้องมีสมาชิกอย่างน้อย 46 คนรับรอง พร้อมกับเสนอชื่อ นายกรัฐมนตรีคนใหม่ (constructive vote of no confidence)</p>
---------	--	---	--

ที่มา: จัดทำโดยผู้เขียน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยและการจรรโลงประชาธิปไตยให้ตั้งมั่นเป็นปึกแผ่น

ประสบการณ์และข้อมูลเชิงประจักษ์ใน 8 ประเทศ 4 ภูมิภาคที่ได้ศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ นำมาสู่ข้อสรุปถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย (democratization) และการจรรโลงประชาธิปไตยประชาธิปไตยให้เป็นปึกแผ่น (democratic consolidation) ดังนี้ (โปรดสังเกตว่า ลำดับการนำเสนอไม่ได้สะท้อนลำดับความสำคัญ และการมีปัจจัยใดปัจจัยเดียวไม่เพียงพอ แต่ต้องเป็นปฏิบัติการร่วมของหลายปัจจัย)

1. การผนึกกำลังของพลังฝ่ายค้าน และความพร้อมที่จะประนีประนอม

การรวมตัวกันและสร้างสะพานเชื่อมความเข้าใจที่แข็งแกร่งมักทำผ่านแกนนำทางการเมืองที่ทำงานอย่างหนักในการประสานรอยร้าว และสร้างเครือข่ายแนวร่วมให้เกิดพลัง ความร่วมมือจากกลุ่มต่างๆ เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่นำไปสู่การวางรากฐานประชาธิปไตยใน 3 ประเทศที่ศึกษา ได้แก่ โปแลนด์ ชิลี ตุนิเซียในประเทศโปแลนด์ สหภาพแรงงาน Trade Union Solidarity กลุ่มนักศึกษา นักวิชาการ เจรจาโต๊ะกลม 3 ฝ่าย ร่วมกับผู้นำ

ศาสนา (The Catholic Church) และพรรคคอมมิวนิสต์ การเลือกตั้งครั้งแรก รัฐบาลโดยการนำของพรรค Solidarity ทำหน้าที่เป็นองค์กรดูแลการเปลี่ยนผ่าน (transitional body) พรรค Solidarity คุมตำแหน่งครึ่งหนึ่งในคณะรัฐบาล ส่วนที่เหลือเป็นการแบ่งกันระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ และอีก 2 พรรคคือ United People's Party และพรรค Democratic Party ซึ่งเป็นแนวร่วมเดิมของพรรคคอมมิวนิสต์ (Kaldor and Vejvoda 1999) บทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์โปแลนด์ (Communist United Workers Party (PZPR)) เป็นตัวอย่างของพรรคการเมืองที่ครองอำนาจเดิมที่เชื้อให้การเจรจาช่วงเปลี่ยนผ่านดำเนินไปได้อย่างละมุนละม่อม

ในประเทศชิลี การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยมีที่มาจากจุดเริ่มต้นที่กลุ่มการเมืองต่างชั่วคราว ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์นิยม คริสเตียนเดโมแครต และกลุ่มพรรคสังคมนิยม ซึ่งมีจุดยืนทางเศรษฐกิจ สังคม แตกต่างกัน และเคยสนับสนุนผู้นำคนละฝ่าย สามารถบรรลุข้อตกลงประนีประนอมเป็นพันธมิตรทางการเมือง ที่สำคัญการประนีประนอมในชิลี ไม่ใช่เพียงการสร้างแนวร่วมระหว่างพรรคการเมือง 2 ฝ่ายเท่านั้น แต่เป็นการประนีประนอมระหว่างกลุ่มผู้นำพลเรือน และผู้นำทางทหารด้วย (Cavarozzi 1992, 224-225)

ในทางตรงข้าม ประเทศที่พลังฝ่ายค้านแตกแยก ไม่สามารถรวมตัวกันได้ จะพบว่าโอกาสในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยจะริบหรี่และถดถอยลง หรือเมื่อเปลี่ยนผ่านแล้ว โอกาสในการจรรโลงประชาธิปไตยให้ยั่งยืนก็อาจลดลง เช่น กรีนิยูเครน หลังการปฏิวัติสีส้ม (Orange Revolution) ใน ค.ศ. 2004- ค.ศ. 2005 (Wolczuk 2001) ส่งผลให้การเลือกตั้งที่เชื่อกันอย่างกว้างขวางว่าทุจริตถูกล้มไป แต่ความแตกแยกในหมู่ นักปฏิรูป ทำให้การพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตยและการสถาปนาสถาบันทางการเมืองตามหลักนิติธรรมไม่ก้าวหน้า ผลก็คือ ยูเครนต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจนิยมที่มีการเลือกตั้งและการคอร์รัปชัน ในจอร์เจียเป็นอีกกรณีที่จะสะท้อนความไม่สามารถประนีประนอมของคนในสังคม เพราะไม่อาจก้าวข้ามความเป็นเผ่าพันธุ์ที่ยึดมั่นในวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ไปสู่การยอมรับในความเป็นชาติหนึ่งเดียวร่วมกัน (Suberu and Diamond 2002) ตามขั้นตอนที่ Rustow (1970, 350) ได้ระบุไว้ทุกวันนี้ในจอร์เจียมีความเสี่ยงต่อการแยกประเทศ (secession) ค่อนข้างสูง

พิจารณาจากข้อสรุปที่ได้จากงานวิจัย ผู้เขียนเห็นว่าในการรวมตัวของฝ่ายค้านเดิมที่เป็นแนวร่วมสนับสนุนประชาธิปไตย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเชื่อมประสานพันธมิตรเหล่านี้ไว้ด้วยทัศนคติที่เป็นบวก ไม่ควรเน้นตอกย้ำการถูกกดขี่ ช่มแวง ละเมิด รังแกในอดีต ควรทำงานร่วมกันเพื่อขจัดความหวาดกลัวที่ระบอบอำนาจนิยมได้ฝังรากไว้ในความทรงจำ ให้กลายเป็นประสบการณ์เตือนใจในอดีต และให้ทุกฝ่ายพร้อมจะก้าวเดินไปข้างหน้า สำหรับกลุ่มคนที่ยังไม่ยอมละ เลิก เดินออกจากความรุนแรง หรือปฏิเสธที่จะประนีประนอม หรือเรียกร้องผลประโยชน์คับแคบเฉพาะตน เฉพาะกลุ่ม เป็นส่วนที่ไม่ควรให้ความสำคัญมากนัก เพราะจะหน่วงรั้งการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยที่มั่นคงหากฝ่ายที่ครองอำนาจเดิมต้องการหาทางลง ควรเปิดทางให้ลงหรือพ้นจากอำนาจอย่างสงบ กฎเหล็กของการประนีประนอมคือ การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยต้องยอมให้เกิดการ

ต่อรอง ถึงแม้การต่อรองอาจลดทอนความสำเร็จในเป้าหมายสำคัญลงบ้างก็ตาม เป้าหมายที่สำเร็จเพียงครึ่งหนึ่ง ยังดีกว่าไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้แม้แต่แน่นอน หากไม่ยอมประนีประนอม

2. บทบาทของผู้นำทางการเมือง

แม้ในวรรณกรรมและงานวิชาการจะให้ความสำคัญกับประชาสังคม ในฐานะพลังขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่ยังพบว่า เมื่อพลังมวลชนกดดันให้รัฐบาลเผด็จการลงจากอำนาจได้แล้ว ตัวแสดงสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยที่ประสบความสำเร็จและมีความจำเป็นอย่างมากคือ บทบาทของผู้นำทางการเมือง ผู้นำเหล่านี้ นอกจากได้ช่วยให้การปกครองแบบอำนาจนิยมถึงกาลอวสานแล้ว ยังช่วยก่อร่างสร้างระบอบประชาธิปไตย สถาปนารัฐธรรมนูญให้เป็นที่ยอมรับ และประทับประคองให้การเลือกตั้งดำเนินไปอย่างโปร่งใส เป็นธรรม และสม่ำเสมอ

ตัวอย่างผู้นำที่ควรค่าศึกษาเป็นแบบอย่าง เช่น B. J. Habibie รองประธานาธิบดีภายใต้การนำอย่างยาวนานของรัฐบาลเผด็จการ Suharto เมื่อ Habibie ขึ้นสู่ตำแหน่งหลังจาก Suharto ประกาศลาออก ประธานาธิบดี Habibie ได้ปล่อยนักโทษการเมือง ออกกฎหมายรับรองสถานะของสหภาพแรงงาน ยุติการกีดกันโดยรัฐ และให้พรรคการเมืองใหม่ๆ สามารถจัดตั้งได้ (Crouch 2010, 35) ทั้งหมดนี้เป็นก้าวแรกที่น่าไปสู่การเปลี่ยนกฎกติกาในประเทศอินโดนีเซีย เพื่อวางรากฐานสู่การปรับแก้รัฐธรรมนูญให้รองรับประชาธิปไตย ผู้นำทางการเมืองที่แสดงบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนผ่านในประเทศชิลี คือ นาย Patricio Aylwin ผู้เป็นแกนนำฝ่ายต่อต้านรัฐบาลนายพล Augusto Pinochet ที่ปกครองชิลีอย่างยาวนาน Aylwin ได้ก้าวมาเป็นประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้งคนแรกหลังการรื้อฟื้นระบอบประชาธิปไตยใน ค.ศ. 1990 ผู้นำการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยอีกท่านที่สมควรกล่าวถึงคือ Tadeusz Mazowiecki ผู้เป็นนักวิชาการและแกนนำสหภาพแรงงาน (Trade Union Solidarity) ต่อมาได้รับเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีหลังยุคคอมมิวนิสต์คนแรกของประเทศโปแลนด์ และ Aleksander Kwasniewski อดีตรัฐมนตรีในสมัยคอมมิวนิสต์ ซึ่งต่อมาได้มีส่วนสำคัญในการเจรจาโต๊ะกลมเพื่อปูทางสู่ประชาธิปไตยของโปแลนด์ Aleksander Kwasniewski ได้เป็นประธานาธิบดีโปแลนด์และเป็นผู้หนึ่งที่ช่วยสถาปนาสถาบันทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในโปแลนด์

3. การเห็นพ้องยอมรับและมีฉันทามติในรัฐธรรมนูญ

หลักการเรื่องฉันทามติในรัฐธรรมนูญในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงฉันทามติแบบสัมบูรณ์ที่ทุกคน ทุกฝ่ายเห็นพ้องสอดคล้องต้องกัน ในทุกมิติทุกแง่มุมของรัฐธรรมนูญ แต่เป็นหลักการที่อ้างอิงแนวคิด “ฉันทามติที่เหลื่อมซ้อน” (overlapping consensus) ของ John Rawls ซึ่งเสนอว่า การจะให้คู่ขัดแย้งหรือคนทุกคนเห็นลงรอยตรงกันในเรื่องที่พึงเป็น เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ จึงไม่จำเป็นและสำคัญเท่ากับการเห็นด้วยในหลักการร่วมกันบางประการที่จะช่วยให้เกิดข้อตกลงทางยุทธศาสตร์ซึ่งปฏิบัติได้จริง ตัวอย่างเช่น การยอมรับร่วมกันว่าอย่างน้อย

ที่สุด ความยุติธรรม คือ โอกาสและการจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน (justice as fairness) (Rawls 1999, 340) ดังนั้น แต่ละคนยังอาจยึดมั่นกับความเชื่อที่แตกต่างของตนเอง แต่ด้วยการคิดอย่างมีเหตุผล จะส่งผลให้เกิดการยอมรับในหลักการบางประการร่วมกัน นั่นก็คือการมีฉันทามติที่หลวมซ้อ้น ภายใต้แนวคิดดังกล่าว รัฐธรรมนูญอาจยังไม่ใช่ที่พอใจของทุกฝ่ายอย่างถึงที่สุด แต่สามารถสถาปนาข้อตกลงในหลักการร่วมกันได้ ขณะเดียวกันก็ยอมรับด้วยว่า มีความเห็นแย้งและประเด็นถกเถียง ซึ่งจะยังได้รับการพิจารณาจนกว่าจะหาข้อยุติ หรือหากหาข้อยุติไม่ได้ ก็ยังคงมีพื้นที่ได้แสดงออกซึ่งประเด็นที่เห็นต่าง

ปรากฏการณ์ในหลายประเทศชี้ว่า การร่างและสถาปนารัฐธรรมนูญใหม่ภายหลังการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ประชาธิปไตยได้เริ่มต้นขึ้น เป็นกระบวนการที่สำคัญและจำเป็นมาก แต่กระนั้นก็ไม่จริงเสมอไป 4 ใน 8 ประเทศที่ศึกษา ไม่ได้เริ่มกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยด้วยการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ แต่เป็นการนำรัฐธรรมนูญที่ใช้อยู่เดิมมาแก้ไข เปลี่ยนแปลง

ในอินโดนีเซีย การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยยังคงเปล่งประกายแห่งความสำเร็จ ทั้งๆ ที่ยังดำรงรักษารัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ร่างตั้งแต่ ค.ศ. 1945 ไว้โดยเปลี่ยนแปลงแก้ไขเป็นระลอก (Indrayana 2008, 108-109) ไปแลนดี้ไม่ได้ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ในทันที แต่นำรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1952 ในยุคคอมมิวนิสต์มาปรับใช้โดยนำระบบสภาคู่กลับมา และเพิ่มอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติและรัฐสภา ยกเลิกตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ และจัดให้อำนาจตุลาการเป็นอิสระ จนกระทั่งหลายปีต่อมา รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1952 ที่ใช้ในสมัยคอมมิวนิสต์จึงถูกยกเลิกไป และถูกแทนที่ด้วยรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1997 ที่ได้รับความร่วมมือในการร่างและมีมติเห็นชอบจากสมาชิกรัฐสภาที่มาจากทั้งพรรคคอมมิวนิสต์ในระบบเก่าและพรรคการเมืองในระบบใหม่ (Lee 2001, 87-95) และผ่านการทำประชามติเห็นชอบจากประชาชนในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1997 ขณะที่อาร์เจนตินา ทุกวันนี้ยังคงใช้รัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1853 ฉบับแก้ไข ค.ศ. 1994 โดยไม่ได้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

ประสบการณ์ในชิลี ชี้ว่า การออกแบบสถาบันทางการเมืองในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ บางทีอาจไม่สามารถบรรลุหลักการประชาธิปไตยเต็มรูปแบบได้ในทันที เช่น ระบบเลือกตั้ง Binomial system ของชิลีที่จัดสรรให้พรรคที่ได้คะแนนอันดับ 2 มีที่นั่งในสภาใกล้เคียงกับพรรคอันดับ 1 ถูกใช้อยู่จนถึง 25 ปี หลังการล่มสลายของระบอบ Pinochet เพื่อสนองความต้องการของทหารและพลเรือนรักนิยม ในแง่หนึ่ง จะเห็นว่า ระบบเลือกตั้งถูกออกแบบมาให้เป็นเครื่องมือลดทอนเสียงข้างมากและเบี่ยงเบนเจตนารมณ์ของประชาชน แต่ชิลีก็ยอมอดทนให้มรดกทางการเมืองในระบอบทหารยังคงอยู่ (Pastor 2004, 38-57) เพิ่งเปลี่ยนมาเป็นระบบเลือกตั้งแบบสัดส่วน (proportional representation system) ใน ค.ศ. 2013

การเขียนรัฐธรรมนูญโดยติดตั้ง “กลไกคัดล้างเสียงข้างมาก” (counter majoritarian mechanism) (Alberts, Warshaw, and Weingast 2012) เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้กันหลายประเทศแต่กลไกคัดล้างเสียงข้างมาก เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ และองค์กรอิสระ ต้องมีที่มาที่เชื่อมโยงกับประชาชน และต้องไม่ใช่อำนาจที่ไม่สอดคล้องกับ

เจตจำนงของประชาชน เพราะกลไกดังกล่าวเสี่ยงข้างมากถูกออกแบบมาให้หลักประกันว่า รัฐบาลและรัฐสภาที่มาจากเสียงข้างมากของประชาชนจะไม่ดูแลอำนาจไม่ใช้กลไกที่เข้ามาเพื่อขัดขวางการทำหน้าที่ของสถาบันการเมืองที่มาจากทางเลือกตั้งของประชาชน หรือทำให้อำนาจที่มาจากเสียงของประชาชนไร้ความหมาย

ที่สำคัญไม่น้อยกว่าเนื้อหารัฐธรรมนูญคือ รัฐธรรมนูญเกิดขึ้นอย่างไร และโดยใคร เพื่อที่จะให้รัฐธรรมนูญเป็นกลไกหลักที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยที่สำเร็จ ผู้ร่างและปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องได้รับการยอมรับ ร่างโดยกระบวนการที่ชอบด้วยกฎหมายและชอบธรรม เปิดให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม (inclusive) ภายใต้อำนาจคิดดังกล่าว รัฐธรรมนูญไม่ควรแก้ไขได้ง่ายเกินไป หรือในทางตรงข้าม แก้ไขได้ยากมากจนไม่สามารถแก้ไขได้

4. กองทัพอยู่ภายใต้รัฐบาลพลเรือน

ประสบการณ์จากประเทศที่การเปลี่ยนผ่านไม่ถดถอยออกจากประชาธิปไตย ล้วนมีความสำเร็จเบื้องต้นร่วมกันประการหนึ่ง นั่นคือ การทำให้ทหารและกองทัพอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของพลเรือน (civilian control of the military) การทำให้ทหารและกองทัพอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของรัฐบาลพลเรือนในสังคมที่ทหารเคยเป็นใหญ่ และปกครองประเทศอย่างยาวนานไม่ใช่เรื่องง่าย Zoltan Barany (2012) ผู้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทหารและพลเรือนใน 27 ประเทศทั่วโลก กล่าวว่า ในการเปลี่ยนระบอบการเมืองไปสู่ประชาธิปไตย บทบาทของทหารมีความสำคัญมาก หรือกล่าวได้ว่า ทหารเป็นสถาบันที่มีความสำคัญสูงสุด เนื่องจากระบอบประชาธิปไตยจะมั่นคงไม่ได้ หากผู้นำทหารไม่สนับสนุนประชาธิปไตยการจะประสบความสำเร็จในการบังคับใช้หลักการรัฐบาลพลเรือนมีอำนาจบังคับบัญชาทหาร จะต้องมีการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของกองทัพที่เหมาะสม ความสำเร็จเกิดขึ้นด้วย 3 ตัวแปรสำคัญ คือ 1) การร่างรัฐธรรมนูญที่จำกัดอำนาจทหาร โดยใช้กฎหมายสูงสุดกำกับบทบาทของทหารให้อยู่เฉพาะในมิติด้านความมั่นคงและปกป้องประเทศ 2) ผู้นำทหารเองเป็นแกนนำในการปฏิรูปกองทัพและถอนออกมาจากบทบาททางการเมือง 3) ผู้นำพลเรือนได้รับความชอบธรรมและเสียงสนับสนุนจากประชาชนมากพอที่จะลดบทบาทของกองทัพลงทีละเล็กละน้อย ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นภายหลังความนิยมในกองทัพลดลงจากการบริหารประเทศผิดพลาด

ประสบการณ์จากเกาหลีชี้ว่า ความพยายามทำให้กองทัพเล็กลง เริ่มจากสมัยของประธานาธิบดี Roh Tae-woo ซึ่งโยกย้ายนายทหารที่มีความใกล้ชิดกับอดีตประธานาธิบดี Chun Doo-hwan ออกจากตำแหน่ง ยุทธศาสตร์คุมกำลัง รวมถึงดำเนินคดีทุจริตกับกลุ่มนายทหารผู้ใกล้ชิดกับอดีตประธานาธิบดี Chun Doo-hwan และลดขนาดและภารกิจในการสอดแนมภายในประเทศของกองบัญชาการรักษาความมั่นคงลง (Sung-Joo 1988, 54)

การวางบทบาทของกองทัพอินโดนีเซียในอดีต มีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากบทบาทของกองทัพในประเทศอื่น กล่าวคือ กองทัพอินโดนีเซียมิได้ถูกคาดหวังให้ปฏิบัติหน้าที่ด้านความมั่นคงของประเทศเพียงเท่านั้น

หากแต่กองทัพยังถูกคาดหวังให้เป็นผู้รักษาความมั่นคงของรัฐบาลด้วย ที่เรียกว่า “หลักทวิภาวะ” (Dwifungsi – dual function) บทบาทที่มากมายของกองทัพอินโดนีเซีย ส่งผลให้กองทัพกลายเป็นเครือข่ายผลประโยชน์และระบบอุปถัมภ์ขนาดใหญ่ เปลี่ยนให้กองทัพกลายเป็นแหล่งของการทุจริตคอร์รัปชัน จุดเปลี่ยนในการวางบทบาทกองทัพอินโดนีเซียเกิดขึ้นภายใต้การนำของผู้นำทหาร 2 นายคือ พลเรือเอก Widjojo Sutjipto ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และพลเอก Wiranto นายทหารสายปฏิรูป พลเรือเอก Sutjipto ได้ประกาศว่ากองทัพยอมรับในหลักการควบคุมของพลเรือนเหนือทหาร (civilian supremacy) และขอยุติบทบาทในด้านสังคมและการเมืองของทหาร ภายใต้การนำของตนถือเป็นจุดจบของหลักทวิภาวะที่กองทัพอินโดนีเซียยึดถือมาเป็นเวลานาน ต่อจากนั้นมีการลดอำนาจของกองทัพทั้งในกลไกของรัฐบาลและในฝ่ายนิติบัญญัติลงอย่างรวดเร็วโดยที่หนึ่งในสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับการจัดสรรให้กับกองทัพถูกปรับลดลงมาเหลือ 38 ที่นั่ง และมีการจัดสรรที่นั่งร้อยละ 10 ของวุฒิสภาให้แก่กองทัพ เมื่อมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้สมาชิกสภาทั้งหมดต้องมาจากการเลือกตั้ง ถึงแม้จะสร้างความไม่พอใจในหมู่นายทหาร แต่กองทัพก็เลือกที่จะไม่ต่อต้านมตินี้ (Carnegie 2010)

ชิลีเป็นประเทศที่อยู่ภายใต้รัฐบาลเผด็จการทหารอย่างยาวนาน ดังนั้น จึงมีการแต่งตั้งนายทหารจำนวนมากเข้าสู่ระบบราชการ รวมถึงในกรรมการบริหารธุรกิจภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ แต่ชิลีมีการจัดระบบการโอนย้ายอย่างเด็ดขาดโดยไม่ให้นายทหารดำรงตำแหน่งอื่นควบคู่กับตำแหน่งในกองทัพ และให้นายทหารที่โอนย้ายเข้าสู่ตำแหน่งพลเรือนขึ้นตรงต่อผู้บังคับบัญชาในตำแหน่งดังกล่าวเท่านั้น เมื่อมีการจัดตั้งสภาความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Council) ซึ่งให้อำนาจอย่างกว้างขวางแก่ผู้นำที่มาจากการเลือกตั้ง อำนาจอันมหาศาลที่เคยเป็นของกองทัพชิลีจึงถูกจำกัดลงทีละน้อย

ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลทหารในอาร์เจนตินา ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่ผิดพลาด หรือการทำสงครามกับสหราชอาณาจักร และการละเมิดสิทธิมนุษยชน ส่งผลให้การจัดตำแหน่งแห่งที่ของกองทัพในยุครัฐบาลพลเรือนเกิดขึ้นภายใต้เป้าหมายเพื่อจำกัดอำนาจของกองทัพ โดยเริ่มต้นจากการยกเลิกกฎหมายนิรโทษกรรมตนเองของกองทัพ กำหนดให้ผู้นำเหล่าทัพต้องขึ้นตรงต่อประธานาธิบดี และออกกฎหมายการป้องกันประเทศ (National Defense Law) ที่โอนย้ายหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศมาเป็นความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย รวมถึงมีการปลดนายทหารที่ออกแถลงการณ์หรือให้สัมภาษณ์ในประเด็นที่เป็นการเมือง ที่สำคัญ บทแก้ไขรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 1994 ของอาร์เจนตินา ระบุว่ากรียัดอำนาจการปกครองด้วยกำลัง หรือไม่เป็นไปตามวิถีประชาธิปไตยถือเป็นโทษอาญา และคำสั่งใดที่ออกโดยผู้ที่ยึดอำนาจการปกครองด้วยวิธีดังกล่าวให้ถือว่าไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย (Smith 2012)

รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของตูนิเซีย (Alfano 2011) และไนจีเรีย มีวิธีการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กองทัพในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ พยายามสร้าง “ความเป็นมืออาชีพ” ให้กับทหาร ด้วยการแยกบทบาทภาระของทหาร

ให้อยู่นอกอาณาบริเวณทางการเมือง (นโยบายเศรษฐกิจและสังคม) โดยให้ทหารมีบทบาทเฉพาะการดูแลด้านความมั่นคงและปกป้องประเทศจากศัตรูภายนอกเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในประเทศไนจีเรีย พบว่ามีการผันตัวของอดีตนายทหารมาจัดตั้งพรรคการเมืองและแข่งขันเลือกตั้งนักการเมืองของพรรคอนุรักษนิยมจำนวนหนึ่งเป็นกลุ่มข้าราชการทหารที่เข้าสู่การเลือกตั้งหลังเกษียณอายุ (Musa 2006, 3) ปรากฏการณ์นี้เรียกว่า การทำให้พรรคการเมืองเป็นของทหาร (militarization of political party) นักการเมืองทหารในไนจีเรียใช้นโยบายประชานิยมในการหาเสียงเลือกตั้ง

5. จัดให้มีการเลือกตั้งโดยเร็ว

ความสัมพันธ์ระหว่างการเลือกตั้งและการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยไม่ได้เป็นเส้นตรง เป็นที่ทราบกันดีว่า การเลือกตั้งไม่ได้นำไปสู่ประชาธิปไตยเสมอไป การเลือกตั้งหลายครั้งในหลายประเทศไม่ใช่ทางออกทั้งหมดของวิกฤตการเมือง และในระบอบอำนาจนิยมก็มีการเลือกตั้ง โดยใช้การเลือกตั้งเป็นเครื่องมือออกอุดมการณ์อำนาจแทนการเปลี่ยนผ่านอำนาจ

ถึงแม้การเลือกตั้งจะมีข้อจำกัดตามที่กล่าวไปข้างต้น แต่การเลือกตั้งเป็นเงื่อนไขขั้นต่ำ (minimal requirement) ที่จำเป็นต้องมี (necessary condition) ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย การเลือกตั้งได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการว่าเป็นสากลว่าเป็นกลไกสำคัญที่รับรองการแสดงออกซึ่งสิทธิของพลเมืองและเป็นช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง เมื่อเสียงของประชาชนมีความหมายสะท้อนพลังอำนาจทางการเมืองผ่านสถาบันการเลือกตั้ง พรรคการเมือง รัฐสภา และอื่น ๆ การชุมนุมเรียกร้องต่อสู้บนท้องถนนซึ่งจะนำไปสู่ความวุ่นวายและการใช้กำลังรุนแรงก็ไม่จำเป็นอีกต่อไป

รายงานประชาธิปไตยนานาชาติ (Democracy Reporting International) ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยของ 9 ประเทศในยุโรปกลางและยุโรปตะวันออกชี้ว่า จุดแข็งร่วมกันของการเปลี่ยนผ่านเพื่อสร้างประชาธิปไตยที่ประเทศที่ศึกษามีร่วมกันคือ ภายหลังจากการเปลี่ยนผ่าน ต้องจัดให้มีการเลือกตั้งโดยเร็ว ส่วนใหญ่แล้วจะจัดให้มีการเลือกตั้งภายใน 6 เดือน หรือมากที่สุดไม่เกิน 13 เดือน (Paths to Democracy in Europe ... 2011) เหตุผลที่ควรจัดให้มีการเลือกตั้งโดยเร็ว เนื่องจากภายหลังจากล่มสลายของระบอบเก่า จะเกิดปัญหาช่องว่างของความชอบธรรมที่จำเป็นต้องรีบอุดช่องโหว่ขึ้นด้วยการคืนอำนาจให้ประชาชน ใน 8 ประเทศที่ศึกษาพบว่าส่วนใหญ่จัดการเลือกตั้งโดยไวหลังจากจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนผ่าน เกาหลีใต้ และอาร์เจนตินา จัดเลือกตั้งภายใน 6 เดือน ตุนิเซีย 10 เดือน อินโดนีเซีย 13 เดือน ชิลี 14 เดือน มี 2 ประเทศที่ใช้เวลานาน นั่นคือโปแลนด์ 21 เดือน ยูเครน 31 เดือน ประเทศที่จัดให้มีการเลือกตั้งเร็วที่สุด นับตั้งแต่มีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ภายใต้สาธารณรัฐที่ 4 คือ ไนจีเรีย ที่ใช้เวลาเพียง 24 วัน แต่กลับมีระดับการพัฒนาประชาธิปไตยต่ำมาก และทุกวันนี้ยังถูกจัดอยู่ในกลุ่มประเทศอำนาจนิยม ประเทศที่จัดการเลือกตั้งล่าช้าอาจเป็นผลมาจากต้องใช้เวลายาวนานในการเจรจาหลายฝ่าย จนบรรลุข้อตกลงที่เป็นฉันทามติ จะสามารถช่วยให้มีการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยที่

มันคงได้ เช่น โปแลนด์ (Puchalska 2005, 816-832) หากใช้เวลานานแต่ไม่สามารถหาข้อยุติได้ มีการเปลี่ยนแปลงกติกาไปมา อย่างกรณียูเครน อาจส่งผลต่อกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่ไม่ราบรื่นในภายหลัง

สมควรกล่าวเน้นว่า การจัดให้มีการเลือกตั้งโดยเร็วเป็นเพียงเงื่อนไขประการหนึ่งของการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย หลายประเทศจัดให้มีการเลือกตั้งและการทำประชามติหลายครั้ง เช่น อียิปต์ แต่ไม่ประสบความสำเร็จในการนำพาประเทศไปสู่ประชาธิปไตย เพราะการเลือกตั้งอยู่ภายใต้การครอบงำของผู้นำอำนาจนิยม การเลือกตั้งจึงกลายเป็นเพียงเครื่องมือในการอ้างความชอบธรรมของผู้นำที่ต้องการขึ้นสู่อำนาจ หรือเพื่อสืบทอดอำนาจ ฉะนั้น การจัดการเลือกตั้งจึงเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งที่ต้องดำเนินควบคู่ไปกับปัจจัยอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ระบบเลือกตั้งสมาชิกสภาที่ได้รับความนิยมมากที่สุดหลังการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบบเลือกตั้งแบบสัดส่วน (proportional representation system) รองลงมาคือ ระบบเลือกตั้งแบบผสมระหว่างระบบสัดส่วนและระบบเขตเลือกตั้ง เนื่องจากระบบเลือกตั้งแบบสัดส่วนเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ มีโอกาสได้ที่นั่งในสภาตามสัดส่วนคะแนนนิยมที่พรรคได้รับ อีกนัยหนึ่งระบบเลือกตั้งแบบสัดส่วน (โดยไม่มีเกณฑ์ขั้นต่ำ หรือ threshold) เชื้อต่อการเปิดให้พลังทางการเมืองหลากหลายกลุ่มมีโอกาสเป็นตัวแทนประชาชน ซึ่งต่างจากระบบเลือกตั้งแบบ 1 เขต 1 คน ที่ทำให้การแข่งขันเน้นไปที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่ไม่กี่พรรคที่สามารถชนะที่นั่งในสภาได้ ในบรรดา 8 ประเทศที่ศึกษา มีเพียงประเทศเดียวที่ใช้ระบบเลือกตั้งแบบเขต คือ ประเทศไนจีเรียในประเด็นการจัดการเลือกตั้ง (electoral management) ประเทศส่วนใหญ่จัดตั้งองค์กรกลางเพื่อควบคุมดูแลให้การเลือกตั้งเป็นอิสระเช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง ที่ประกอบด้วยบุคคลที่เชื่อได้ว่ามีความเป็นกลาง ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจใด และตัวแทนจากพรรคการเมือง หรือทั้ง 2 กลุ่มร่วมกันได้รับการแต่งตั้งมาจากฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายนิติบัญญัติ หรือทั้งสองฝ่ายร่วมกัน ซึ่งสะท้อนว่า คณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นมาตรวจสอบรัฐบาลและรัฐสภา ที่มีที่มาโดยตรงกับประชาชน

การเลือกตั้ง แม้ว่าจะสกปรก ชั่วฉฉฉ คดโกง ขาดเสียสละ มากมายเพียงใด ก็ยังช่วยเปิดโอกาสให้เกิดประชาธิปไตยได้ดีกว่าการรัฐประหาร トラบที่การรัฐประหารไม่นำไปสู่การเลือกตั้ง การถ่ายโอนอำนาจไปสู่มือประชาชนเป็นเรื่องที่แทบเป็นไปไม่ได้เลย ถึงแม้หลายครั้ง การเลือกตั้งกลายเป็นเครื่องมือในการขึ้นสู่อำนาจ และคงอยู่ในอำนาจของชนชั้นนำอำนาจนิยม แต่ประสบการณ์รอบโลกชี้ว่า การเลือกตั้งช่วยหว่านเมล็ดพันธุ์ประชาธิปไตย ด้วยการสร้างความคาดหวังสาธารณะให้เกิดในสังคมอย่างกว้างขวาง พลังของการเลือกตั้งจะช่วยให้ประชาธิปไตยค่อย ๆ งอกงาม และเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเมืองที่ยึดโยงกับประชาชนได้ แม้แต่การเลือกตั้งที่ไม่โปร่งใส ไม่เป็นธรรม และไม่เปิดให้แข่งขันอย่างเสรี อย่างเช่นที่เกิดในระบอบอำนาจนิยมที่ยอมให้มีการแข่งขัน (competitive authoritarianism) ก็อาจส่งผลที่ไม่ได้คาดคิด ดังนั้น ถึงแม้ประชาชนกลุ่มหนึ่งจะเบื่อหน่าย ขาดศรัทธา ไม่ไว้วางใจ หรือกลัวพลัง

ของการเลือกตั้ง หรือแม้แต่การเลือกตั้งอาจไม่นำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลที่มีประสิทธิภาพก็ตาม การจัดให้มีการเลือกตั้งประจำอย่างสม่ำเสมอ ก็ยังดีกว่าการปล่อยให้ไม่มีการเลือกตั้งเลย

ข้อสรุปโดยรวมที่พบในการศึกษา 8 ประเทศ 4 ภูมิภาค ในการศึกษาครั้งนี้คือ กระบวนการเปลี่ยนผ่านและจรรโลงประชาธิปไตยไม่ได้มีแบบแผน หรือเส้นทางเดียว แม้แต่ประเทศที่ใช้กระบวนการเปลี่ยนผ่านคล้ายคลึงกัน ก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าจะได้ผลลัพธ์เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบเบื้องต้น สรุปได้ว่ากระบวนการเปลี่ยนผ่านและการปฏิรูประบบการเมืองที่จะประสบความสำเร็จไปสู่การเป็นประชาธิปไตยได้ ต้องได้รับฉันทามติจากประชาชน หรืออย่างน้อย ความเห็นชอบจากคนจำนวนมาก โดยมีกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกตั้งอย่างรวดเร็วและสม่ำเสมอในกระบวนการดังกล่าว เจตจำนงของผู้นำ การต่อรองประนีประนอมระหว่างชนชั้นนำทางการเมือง และบทบาทของชนชั้นนำถือเป็นหัวใจสำคัญ

บทสรุป: การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยและแง่คิดสำหรับประเทศไทย

ในส่วนส่งท้าย จะเป็นการวิเคราะห์ปัจจัยในเชิงสถาบันการเมืองที่ส่งผลให้ความพยายามเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบอบประชาธิปไตยและการจรรโลงประชาธิปไตยของไทยไม่ประสบความสำเร็จ ต้องย้อนกลับไปเผชิญการแทรกแซงโดยทหารและระบอบอำนาจนิยมภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2557 โดยใช้ผลการศึกษาที่ค้นพบในงานนี้เป็นกรอบในการอธิบาย แง่คิดสำหรับประเทศไทยในเชิงบทบาทของสถาบันการเมืองและการออกแบบสถาบันการเมือง เพื่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยแบ่งเป็น 3 ประเด็น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การไม่มีฉันทามติในรัฐธรรมนูญและกติกาทางการเมือง

ถึงแม้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 และรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ซึ่งได้รับการร่างขึ้นมาใหม่ จะผ่านการทำประชามติ แต่กระบวนการทำประชามติทั้ง 2 ครั้งก็ถูกตั้งคำถามจากสังคมไทยและนานาชาติอย่างมากถึงความโปร่งใสและการไม่เปิดให้ทุกฝ่ายได้ถ่วงน้ำหนักอย่างเสรี เท่าเทียม และการที่ประชาชนอาจไปใช้สิทธิโดยขาดความเข้าใจในเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาความชอบธรรม การยอมรับและฉันทานุมัติทั้งต่อกระบวนการได้มาและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญในส่วนเนื้อหาของเนื้อหารัฐธรรมนูญนั้น ในทุกการปฏิรูปการเมืองของไทยมีอย่างน้อย 4 ประเด็นหลักที่ยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่มีเหตุผลหนักแน่น จนเป็นที่ยอมรับจากทุกฝ่าย ได้แก่

1.1 เป้าหมายของระบบเลือกตั้ง การปฏิรูประบบเลือกตั้งของไทย สลับไปมาระหว่างส่งเสริมพรรคใหญ่และกีดกันพรรคใหญ่

1.2 ความเข้มแข็งของฝ่ายบริหารและที่มาของนายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ต้องการแก้ปัญหาความไร้เสถียรภาพของรัฐบาล จึงให้อำนาจฝ่ายบริหารค่อนข้างมากในหลายมิติ ส่วนในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ปรากฏบทบัญญัติที่อาจส่งผลให้รัฐบาลขาดเสถียรภาพและประสิทธิภาพนอกจากนี้ ประเด็นว่านายกรัฐมนตรี

จำเป็นต้องมาจากการเลือกตั้งหรือไม่ ก็ยังไม่มีข้อยุติ และจะกลายเป็นข้อถกเถียงหลักเมื่อมีการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญ 2560

1.3 แนวทางทำให้พรรคการเมืองเป็นสถาบัน จุดอ่อนสำคัญที่สุดของพรรคการเมืองไทยโดยรวม คือ ความไม่สามารถเป็นตัวแทนประชาชนตามความแตกต่างของผลประโยชน์ อัตลักษณ์ ความเชื่อ หรืออุดมการณ์ (social cleavages) แต่หลายมาตรการแทนที่จะช่วยส่งเสริมความเป็นตัวแทนประชาชนของพรรคการเมืองกลับลดทอนความเป็นสถาบันของพรรคให้ถดถอยลงตัวอย่างเช่น ระบบเลือกตั้งที่ให้เลือกได้เพียงตัวแทนระบบเขต (บัตรเลือกตั้งใบเดียว) เป็นการเน้นตัวบุคคลมากกว่านโยบายและความเข้มแข็งขององค์กรพรรคการเมือง และการให้บุคคลภายนอกสามารถเป็นนายกรัฐมนตรีได้ จะทำให้พรรคการเมืองขาดประสิทธิภาพทางการเมืองในการสรรหาผู้นำในระบบการเมือง เป็นต้น

1.4 อำนาจตรวจสอบถ่วงดุลควรรออยู่ที่ใดบ้าง และองค์กรที่ใช้อำนาจนี้ควรมีที่มาอย่างไร ยังเป็นประเด็นถกเถียงที่ยังหาฉันทามติไม่ได้ เป็นที่วิตกว่า การให้บทบาทองค์กรอิสระ และศาล ในฐานะเป็นองค์กรค้ำจ้ำงเสี่ยงข้างมาก โดยองค์กรอิสระและศาลมีที่มาจากระบบราชการ ขาดความเชื่อมโยงกับประชาชน จะมีความชอบธรรมเพียงพอหรือไม่ในการตรวจสอบรัฐบาล และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากเสียงของประชาชนขณะเดียวกันจำเป็นต้องออกแบบให้ระบบตรวจสอบ ถ่วงดุล ระหว่างองค์กรมีความเข้มแข็งและปฏิบัติได้จริง เพื่อป้องกันไม่ให้องค์กรอิสระถูกครอบงำโดยนักการเมือง

2. บทบาทของทหารในการเมือง

ในประเทศที่เคยมีอดีตอยู่ภายใต้การปกครองของทหาร และกองทัพยังคงความแข็งแกร่งอยู่เช่นประเทศไทย การเรียกร้องให้ปฏิรูปกองทัพดูเหมือนเป็นเรื่องยากเกินกว่าที่จะเกิดได้จริง แต่ยิ่งทหารและกองทัพมีความสำคัญต่อระบบการเมืองมากเท่าใด สังคมยิ่งต้องให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เป็นพิเศษ อันที่จริงไม่ใช่เฉพาะทหารหรือกองทัพที่ต้องอยู่ภายใต้ระบบตรวจสอบที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ แต่เป็นเรื่องการออกแบบระบบที่ทำให้มีเครื่องมือตรวจสอบทั้งนักการเมือง ทหาร คนดี และคนเลว

เมื่อเปรียบเทียบการรัฐประหารกับการประท้วงต่อต้านโดยประชาชน (broad-based popular movement) แล้วจะพบว่า การชุมนุมโดยประชาชนมีแนวโน้มนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่วางรากฐานไปสู่ประชาธิปไตยได้ดีกว่า เหตุผลที่การชุมนุมประท้วงของประชาชนมีโอกาสนำไปสู่ประชาธิปไตยได้มากกว่าการรัฐประหาร เพราะว่าการเคลื่อนไหวของประชาชนเป็นการรวมพลังของกลุ่มคนที่มีขนาดใหญ่ เป็นภาพสะท้อนของการมีประชาสังคมที่เข้มแข็ง หรือถ้าหากประชาสังคมยังอ่อนแอ การรวมตัวประท้วงต่อต้านอำนาจรัฐจะช่วยจุดกระแสความตื่นตัวทางการเมือง เรียกร้องการมีส่วนร่วม สิทธิในการแสดงความคิดเห็น และสร้างพลเมืองที่ตื่นรู้ (engaged citizenry) ซึ่งส่งผลดีต่อการวางรากฐานประชาธิปไตยในอนาคต มากกว่าการใช้อำนาจยับยั้งโดยคณะทหารกลุ่มเดียว

3. ความอ่อนแรงของพลังเรียกร้องประชาธิปไตย

วิกฤตเศรษฐกิจและสภาพความเป็นอยู่ที่ย่ำแย่คือจุดเริ่มต้นของประชาชน บ่มเพาะความไม่พอใจ เป็นชนวนหนึ่งที่นำไปสู่การประท้วงกดดันรัฐบาล แต่ไม่ได้นำไปสู่การล้มอำนาจรัฐบาลจนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเสมอไป การต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองต้องมีพลังทางสังคมที่มีเป้าหมายเรียกร้องประชาธิปไตยที่หนักแน่น ชัดเจน มีการเคลื่อนไหวที่เป็นปึกแผ่นและมีคุณภาพประเทศที่ไม่มีกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เป็นปึกแผ่นและมีคุณภาพเพียงพอ อาจเป็นผลจากกลไกของรัฐที่คอยตัดทอนพลังทางสังคมที่ก้าวหน้าด้วยการเข้าแทรกแซงในจังหวัดและโอกาสที่สำคัญอย่างสม่ำเสมอ เพื่อไม่ให้พลังสมัยใหม่บดบังหรือทดแทนพลังอำนาจดั้งเดิมได้ ดังที่ Samuel Huntington กล่าวว่ากลไกของรัฐมีความโน้มเอียงรักษาสถานภาพที่เป็นอยู่ เนื่องจากถูกกำกับควบคุมโดยสถาบันทางการเมืองที่มีแรงจูงใจปกป้องสิทธิอำนาจของชนชั้นนำและพลังทางสังคมเดิม (Huntington 1968)

ประสบการณ์ในประเทศไทยแสดงให้เห็นว่า การเคลื่อนไหวของประชาชนแตกแยกกันเองเป็น 2 ฝ่าย และมีลักษณะเป็นเพียงการสนับสนุนผู้นำบางคน หรือต้องการโค่นผู้นำฝ่ายตรงข้าม โดยไม่มีเป้าหมายปลายประสงค์เพื่อระบอบประชาธิปไตย การแยกแยะกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สนับสนุนประชาธิปไตยออกจากพลังที่อ้างว่าเรียกร้องประชาธิปไตย ไม่ใช่เรื่องง่ายเสมอไป แนวคิดสิทธิอำนาจอันชอบธรรมในการปกป้องประชาธิปไตย (militant democracy as democratic counterrevolution) ของ Kirshner (2014) ได้กล่าวเตือนถึงความย้อนแย้งของหลักการประชาธิปไตยที่เคารพสิทธิของคนที่ออกมาต่อต้านประชาธิปไตย จุดที่เหมาะสมคืออะไร มาตราการใดคือวิธีที่ดีที่สุดในสถานการณ์ดังกล่าว ลงโทษ หรือให้อภัยคำถามสำคัญในสังคมไทยคือพรรคการเมืองหลัก และกลุ่มทางสังคมที่เห็นต่างกัน 2 ขั้ว 2 ฝ่ายความคิด จะสามารถหาจุดเชื่อมต่อเพื่อประนีประนอมและผสานพลังที่นำไปสู่การต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยได้หรือไม่ และในขั้นตอนการจรรโลงประชาธิปไตย กลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยจะยินดีให้ความร่วมมือโดยมีประชาธิปไตยเป็นเป้าหมายหลัก เห็นอกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวระยะสั้นได้อย่างไร

ข้อค้นพบที่น่าเสนอในบทความนี้ สามารถสรุปสั้น ๆ ได้ว่า ไม่ว่าสังคมหนึ่งจะโค่นล้มเผด็จการสำเร็จกี่ครั้ง ไม่ว่าการประท้วงจะเปี่ยมด้วยเจตนาบริสุทธิ์และมีพลังเพียงใด ก็ยังไม่เพียงพอสำหรับการปฏิรูปและเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนผ่านที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตยไม่สำคัญว่าใครโค่นล้มใคร หรือใครแทนที่ใคร แต่หัวใจอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงสถาบันการเมืองทั้งองคาพยพให้เกิดสมดุลแห่งอำนาจและอยู่ภายใต้การกำกับ ควบคุมและตรวจสอบในมือประชาชนและตัวแทนประชาชนมากที่สุด トラバโดที่สถาบันทางการเมืองที่เป็นตัวแทนประชาชนถูกทำให้อ่อนแอ การพูดถึงการปฏิรูปการเมือง ไม่ว่าจะก่อนหรือหลังเลือกตั้งก็เป็นเพียงความเพ้อฝันเท่านั้น

References

- Alberts, Susan, Chris Warshaw, and Barry R. Weingast. 2012. "Countermajoritarian Institutions and Constitutional Stability." Accessed November 13, 2015. http://www.researchgate.net/publication/265631798.Countermajoritarian_Institutions_and_Constitutional_Stability.
- Alfano, Alyssa. 2011. "A Personal Perspective on the Tunisian Revolution." In **The Arab Spring of Discontent: A Collection from e-International Relations**, edited by Alasdair McKay, 6-7. Bristol: e-International Relations. Accessed January 27, 2017. <http://www.e-ir.info/wp-content/uploads/arab-spring-collection-e-IR.pdf>.
- Barany, Zoltan. 2012. **The Soldier and the Changing State: Building Democratic Armies in Africa, Asia, Europe, and the Americas**. Princeton: Princeton University Press.
- Carnegie, Paul J. 2010. **The Road from Authoritarianism to Democratization in Indonesia**. New York: Palgrave Macmillan.
- Cavarozzi, Marcelo. 1992. "Patterns of Elite Negotiation and Confrontation in Argentina and Chile." In **Elites and Democratic Consolidation in Latin America and Southern Europe**, edited by John Higley and Richard Gunther. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crouch, Harold. 2010. **Political Reform in Indonesia after Soeharto**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Dahl, Robert Alan. 1971. **Polyarchy: Participation and Opposition**. New Haven, CO: Yale University Press.
- Downs, Anthony. 1957. **An Economic Theory of Democracy**. Boston: Addison-Wesley.
- The Economist Intelligence Unit. 2016. "Democracy Index 2016: Revenge of the 'deplorable.'" London: The Economist. Accessed May 28, 2017. <http://felipesahagun.es/wp-content/uploads/2017/01/Democracy-Index-2016.pdf>
- Flyvbjerg, Bent. 2006. "Five Misunderstandings about Case-Study Research." **Qualitative Inquiry** 12(2): 219-245. doi: 10.1177/1077800405284363.
- Geddes, Barbara. 1990. "How the Cases You Choose Affect the Answers You Get: Selection Bias in Comparative Politics." **Political Analysis** 2(Winter): 131-150.

- Haerpfer, Christian W. 2009. "Post-Communist Europe and Post-Soviet Russia." In **Democratization**, edited by Christian W. Haerpfer, Patrick Bernhagen, Ronald F. Inglehart and Christian Welzel. Oxford: OUP.
- Huntington, Samuel P. 1991. "Democracy's Third Wave." **Journal of Democracy** 2(2): 12-34.
- , 1968. **Political Order in Changing Societies**. New Haven, CO: Yale University Press.
- Indrayana, Denny. 2008. **Indonesian Constitutional Reform 1999-2002: An Evaluation of Constitution-Making in Transition**. Jakarta: KOMPAS Book Publishing.
- Kaldor, M. and I. Vejvoda. 1999. **Democratisation in Central and Eastern Europe**. London: Pinter.
- Kirshner, Alexander S. 2014. **A Theory of Militant Democracy: The Ethics of Combating Political Extremism**. New Haven, CO: Yale University Press.
- Lee, Hongsub. 2001. "Transition to Democracy in Poland." **East European Quarterly** 35(1): 87-95.
- Merkel, Wolfgang. 2004. "Embedded and Defective Democracies." **Democratization** 11(5): 33-58. doi: 10.1080=13510340412331304598.
- Mill, John Stuart. 1843. *A System of Logic, Ratiocinative And Inductive*. London: Longman. Accessed E-book, May 25, 2016. <https://www.gutenberg.org/files/27942/27942-pdf.pdf>
- Musa, Sani. 2006. **The Nigerian Political Economy in Transition**. Afrika: Friedrich Ebert Stiftung. Accessed July 29, 2016. <http://library.fes.de/pdf-files/iez/03522.pdf>.
- Pastor, Daniel. 2004. "Origins of the Chilean Binominal Election System." *Revista de Ciencia Politica* 24(1): 38-57. Accessed July 30, 2016. http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-090X2004000100002.
- Paths to Democracy in Europe 1974-1991: An Overview**. 2011. Berlin: Democracy Reporting International; Lisboa: Instituto Português de Relações Internacionais.
- Przeworski, Adam, and Henry Teune. 1970. **The Logic of Comparative Social Inquiry**. New York: John Wiley.
- Puchalska, Bogusia. 2005. "Polish Democracy in Transition?" **Political Studies** 53(4): 816-832.
- Puddington, Arch, and Tyler Roylance. 2017. **Populists and Autocrats: The Dual Threat to Global Democracy**. Freedom in the World 2017. Washington, DC: Freedom House. Accessed October 28, 2017. https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FIW_2017_Report_Final.pdf
- Rawls, John. 1999. **A Theory of Justice**. 2nd ed. Cambridge, MA: Belknap Press.

- Rustow, Dankwart. 1970. "Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model." *Comparative Politics* 2(3) (April): 337-363
- Schedler, Andreas. 1998. "What Is Democratic Consolidation?" *Journal of Democracy* 9(2): 91-107.
- Smith, Peter H. 2012. *Democracy in Latin America: Political Change in Comparative Perspective*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Suberu, Rotimi T., and Larry Diamond. 2002. "Institutional Design, Ethnic Conflict Management, and Democracy in Nigeria." In *The Architecture of Democracy, Constitutional Design, Conflict Management, and Democracy*, edited by Andrew Reynolds. Oxford: Oxford University Press.
- Sung-Joo, Han. 1988. "South Korea in 1987: The Politics of Democratization." *Asian Survey* 28(1): 52-61.
- Wilawan Yithong. 2014. "Krabuankan Phatthana Prachathippatai Nai Prathet Protuket Lae Prathet Sapen: Chutroemton Khong Khluen Luk Thi Sam Haeng Kan Phatthana Prachathippatai." [Democratic development in Portugal and Spain: The Beginning of the Third Wave of Democratization]. *Warasan Kanmueang Kan Pokkhong* [Journal of Politics and Governance] 4(2): 223-240 (in Thai).
- Wolczuk, Kataryna. 2001. *The Moulding of Ukraine: The Constitutional Politics of State Formation*. Budapest, Hungary: Central European University Press.